

Історіографія та джерелознавство

УДК 930 «4 - 15 + 73»

О.В. Миловидова

ПРАВЛІННЯ ОЛЕКСІЯ КОМНІНА У СПОГАДАХ ЙОГО ДОЧКИ АННИ

Стаття присвячена проблемі висвітлення історії правління одного з найуспішніших імператорів Візантії XI-XII століть Олексія Комніна у спогадах його дочки Анни.

Ключові слова: історіографія, джерело, спогади.

Статья посвящена проблеме освещения истории правления одного из самых успешных правителей Византии Алексея Комнина в мемуарах его дочери Анны.

Ключевые слова: историография, источник, мемуары.

The article is devoted to the problem of covering the history of the management board of one of the most successful rulers of Byzantium Alexios Comnenus in the memoirs of his daughter Anna.

Key words: historiography, source, memoirs.

Постановка⁴⁵ проблеми. Історична думка Візантії XI-XII століть вже не була схожа на античну історичну думку, вона мала відмінність також й від історичної думки епохи Юстиніана I. Важливо дослідити, чим саме відрізнялись хроніки та інші історичні твори істориків Візантії зазначеного періоду, які особливості вони мали.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідженнями по даній темі займався видатний радянський вчений Я.М. Любарський[2]. Він був перекладачем та дослідником праці дочки Олексія I Комніна Анни Комніни, яка залишила після себе спогади про свого батька в мемуарах «Олексіада» [1].

«Олексіада» Анни Комніної є своєрідним біографічним твором, в якому розглядається діяльність візантійського імператора Олексія I Комніна. Авторка важливу увагу надає характеристиці особистості імператора. Також важливе значення приділяється описанню зовнішньої політики Візантії у 1080-1120 рр., війн цього періоду. Повіdomляються цінні свідчення про Перший Хрестовий Похід, війни Візантії з норманами, печенігами, турками-сельджуками. Досліджується й внутрішнє життя імперії - адміністративний поділ Візантії, військовий устрій держави, побут імператорського двору, справи церкви та інші сторони державного і суспільного життя Візантії часів Олексія I Комніна [1, 2].

Метою даної статті є дослідити особливості історичних спогадів Анни Комніни, співставити її уявлення про діяльність Олексія Комніна в XI - XII століттях із тим, що було насправді та згідно дослідженням сучасної історичної науки.

Анна Комніна, дочка імператора Олексія I Комніна і дружина Врієннія, продовжує працю чоловіка. Результатом її роботи став історичний твір - «Олексіада». Авторка присвятила свої мемуари одній особі – своєму батьку. Створена

Анною праця свідчить про широкі інтереси та освіченість авторки (вона цікавилась філософією, теологією, риторикою, граматиною, літературою, астрологією, медициною).

Хронологічні рамки «Олексіади» охоплюють період з початку служби Олексія при імператорі Романі IV і до 1118 року. Оповідання поділяється або складається з п'ятнадцяти книг. Основна мета, яку ставила Анна Комніна при написанні, спрямовувалась на ушлявлення свого батька, сама авторка пише так: «...я вирішила в цьому оповіданні розповісти про діяння свого батька...Я починаю розповідь не з метою показати своє вміння володіти складом, а щоб такі великі діяння не залишились невідомими для нащадків» [1, с. 53].

Тому історичний твір Анни більше нагадує щоденник, але як історичний твір, «Олексіада» містить багато відомостей про історичні події у Візантії цього часу. Так, важливе значення авторка приділяє описанню зовнішньої політики Візантії у 1080-1120 рр., війн цього періоду. Повіdomляються цінні свідчення про Перший Хрестовий Похід, війни Візантії з норманами, печенігами, турками-сельджуками. Також Анна описує внутрішнє життя імперії - докладно розглядається адміністративний поділ Візантії, військовий устрій держави, побут імператорського двору, справи церкви та інші сторони державного і суспільного життя Візантії часів Олексія I Комніна.

Анна Комніна була сучасницею описуваних нею подій, тому основу її твору складають її власні знання і спостереження. Також вона використовувала розповіді учасників подій, письмові свідчення сучасників Олексія, твори її чоловіка – хроніста Никифора Врієннія (зокрема при написанні першої і другої частини свого твору), про що свідчить схожість оцінок, які вони дають історичним подіям, а також посилання Анни на твір Врієннія, коли вона не викладає докладно те, що описано Врієннієм [2, с.101]. Крім цього, в «Олексіаді» Анна часто цитує ве-

лику кількість документів, які вона мала змогу використати: імператорські хрисовули, договори, листи від Олексія та до Олексія [2, с.102].

Структурна будова «Олексіади» залежить від ролі головного героя. Портрет Олексія у творі наділяється рисами внутрішньої могутності, героїзму. При цьому Анна не стільки дає опис героя, скільки передає вплив, враження, яке створює його образ на інших.

Образ Олексія Комніна протиставляється іншим героям історичної драми – норманським полководцям Роберту Гвіскару, Боемунду, Танкреду [1, с.19]. Герой Анни наділений розумом, сміливістю, доблестю. Ідеалізуючи Олексія, Анна підкреслює, що вона викладає правдиву історію. Історія правління Олексія нібито виділяється Анною з часового потоку: історичний час в «Олексіаді» суб'єктивно організований навколо героя оповідання.

Сама письменниця глибоко емоційно ставиться до повідомлень, які передає читачу. Зацікавлене, особистісне забарвлене відношення авторки до своєї праці підкреслюється ліричними відступами, які допомагають повнішому розкриттю сюжету та його зв'язаності. В результаті цього Анна часто свідомо замовчує ті факти, які могли б стати приводом до формування негативної оцінки її батька та головного героя – Олексія I. Але це не сильно впливає на достовірність фактів, які викладаються, «Олексіада» вважається досить достовірним джерелом з історії Візантії [1, с. 24].

Особливістю «Олексіади» є те, що це перший твір візантійської історіографії, в якому є одна центральна діюча особа. Метою написання тво-

ру, зі слів авторки, було описати подвиги її героя, але не його біографію. В результаті цього Олексій опиняється у центрі композиції, Анна зображує його імператором, який постійно захищається від всіляких ворогів, еретиків, хвороби. У творі Анни проявляються нові тенденції візантійської історіографії: авторська присутність і особиста розповідь про історію і підвищення ролі історичного героя у оповіданні. Але погляд авторки на описувані нею події має суб'єктивний характер – вона дуже любила та цінувала свого батька – імператора, тому не бачила ніяких недоліків у його внутрішній та зовнішній політиці. Тому кожному з читачів «Олексіади» треба про цей аспект пам'ятати та завжди враховувати при ретельному аналізі мемуарів. Ми можемо довіряти свідченням Анни у більшості аспектів її розповіді про життя Візантії протягом XI-XII століть, але у характеристиці особистості батька вона була дуже суб'єктивною. Олексій I Комнін був видатним політичним діячем, але він жив у дуже скрутні часи для своєї держави та був здатен приймати важливі та жорсткі рішення, чого, звісно, не могла об'єктивно оцінити його дочка Анна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анна Комнина. Алексіада. – М.: Наука, 1965. – 688 с.
2. Любарский Я.Н. Об источниках «Алексиады» Анны Комниной // Византийский временник. – М.: Из-во Академии наук СССР, 1964. – Т. 25. – С. 99-120.